

3. *Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг*: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
4. *Цивільне право: підручник: у 2-х т.* / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького – Х.: Право. – 2011. – Т. 2. – 816 с.
5. *Про затвердження Порядку оренди житла з викупом*: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2009 р. № 274 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/274-2009-%D0%BF>.
6. *Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям*: Указ Президента України від. 08.08.1995р. № 720/95 / Урядовий кур'єр. – 1995. – № 121. – 12 серпня.
7. *Брунь А. Г.* Договір оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Алевтина Геннадіївна Брунь; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003. – 173 с.
8. *Вінник О. М.* Господарське право: курс лекцій / О. М. Вінник – К.: Атіка, 2004. – 624 с.
9. *Господарське договірне право України (теоретичні аспекти)*. Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
10. *Про оренду державного та комунального майна*: Закон України в редакції Закону від 14.03.95 р. № 98/95-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 15. – Ст. 99.
11. *Про управління об'єктами державної власності*: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 46. – Ст. 456.
12. *Водний кодекс України* // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
13. *Лісовий кодекс України*: Кодекс в редакції Закону від 08.02.2006 № 3404-IV // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 21. – Ст. 170.

The work determines some peculiarities of interest-free loan relations in which a lender is a person who is authorized to make the contract.

В статье определены особенности договорных отношений аренды, в которых арендодателем является лицо, уполномоченное на заключение договора аренды.

ПРЕДМЕТ ЯК ІСТОТНА УМОВА ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ

Міловська Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті охарактеризовано особливості предмета як однієї з істотних умов договорів страхування, здійснено систематизацію поглядів науковців щодо предмета договору страхування.

Ключові слова: договір страхування, предмет договору, об'єкт страхування, майнові інтереси, страховий інтерес, страхувальник, страховик, істотні умови договору.

На сьогодні правове регулювання страхових відносин здійснюється одночасно Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [1], Господарським кодексом України (далі – ГК України) [2], Законом України «Про страхування» [3] та іншими нормативно-правовими актами, не всі норми яких є взаємоузгодженими. У практиці вітчизняних судів справи за позовами про порушення договірних зобов'язань зі страхування є *непоодинокими*.

У ЦК України під договором страхування розуміється такий договір, за яким одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити іншій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979) [1]. Аналогічне визначення договору страхування міститься і в ч. 1 ст. 354 ГК України.

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про страхування» договір страхування – це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.

ЦК України відносить договір страхування до договорів про надання послуг (гл. 62 «Послуги. Загальні положення») [1]. Хоча деякі автори стверджують, що договорами про надання послуг не можуть називатися будь-які договори, яким у книзі 5 відведено окремі глави чи параграфи, оскільки гл. 63 включена до кодексу поряд із іншими главами, зокрема й гл. 67, присвяченою страхуванню, а не як загальна [4, с. 363–364]. Однак, ознайомившись із кількома класифікаціями цивільно-правових договорів, можна перекоонатися у неоднозначності позицій дослідників щодо розгляду договору страхування як договору про надання послуг. Так, О. С. Іоффе виділяє зобов'язання із страхування в окрему категорію і тим самим розмежовує цей вид зобов'язань із

наданням послуг. У своїй класифікації договорів Ю. В. Романець також виокремлює страхування в окрему групу [5, с. 338, 344–345.]. Водночас інші автори відносять договори страхування до договорів про надання послуг, відповідно до точки зору яких будь-який договір страхування є договором про надання послуг (фінансового характеру). При цьому визнається, що страхувальник у будь-якому випадку отримує впродовж строку дії договору страховий захист [5, с. 336].

Відповідно до ст. 628 ЦК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Залежно від юридичного значення в змісті слід вирізняти істотні, типові, звичайні та випадкові умови [5, с. 177].

Істотними умовами договору є умови, без погодження яких договір взагалі не вважається укладеним. Істотні умови договору визначаються в законі, разом з тим ними можуть стати будь-які умови, на погодженні яких наполягає та чи інша сторона [6, с. 5].

Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК України договір є укладеним, якщо сторони у належній формі досягли згоди з усіх істотних умов. Істотними є умови про предмет і ті умови, які визнані такими за законом або необхідні для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Особливістю договору страхування є визначений законом перелік його істотних умов. Так, згідно зі ст. 982 ЦК України істотними умовами договору страхування є: предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

Поряд із загальними нормами ЦК України про істотні умови договору страхування ст. 16 Закону України «Про страхування» містить спеціальні норми щодо умов даного виду договору. Серед зазначеного переліку умов мають місце як істотні умови, серед яких і умова про предмет договору страхування, і ті умови, що визначають необхідні реквізити і не є істотними умовами договору страхування, зокрема, назва документа, назва та адреса страховика, прізвище, ім'я, по батькові або назва страхувальника та застрахованої особи, їх адреси, підписи сторін тощо.

До типових умов слід відносити умови, які оприлюднені у встановленому порядку як типові для договорів певного виду (ч. 1 ст. 630 ЦК України). При цьому вони можуть міститися як у типових формах цивільно-правових договорів, що прийняті відповідними органами державної влади, так і окремим переліком для конкретного договору. Їх значення полягає в тому, що у випадку тлумачення змісту договору вони можуть враховуватися навіть тоді, коли в договорі на них немає посилення (ч. 2 ст. 637 ЦК України) [7, с. 177].

Звичайні умови – це ті умови, які передбачаються у законі чи іншому нормативному акті й стають обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладення договору. Від істотних звичайні умови відрізняються тим, що вони не потребують окремого узгодження і про них не обов'язково застерігати у тексті договору страхування. Випадковими, у свою чергу, вважаються такі умови, які узгоджені сторонами, відходячи від положень диспозитивних норм або з метою вирішення питань, що взагалі не врегульовані законодавством. Усі умови – істотні, звичайні, випадкові після укладення договору стають однаково обов'язковими і мають додержуватися його сторонами.

Однією із найважливіших істотних умов договору страхування відповідно до ст. 982 ЦК України, що неодмінно має бути погодженою, є його предмет. Не визначивши точно предмет договору страхування, не можна встановити його правову природу та зміст. Відсутність єдиного розуміння предмета досліджуваного договору може викликати і практичні проблеми, що полягають, зокрема, у можливості визнання в судовому порядку неукладеними договорів, у яких предмет визначено не досить чітко.

Предметом договору страхування згідно зі ст. 980 ЦК України та ст. 4 Закону України «Про страхування» можуть бути майнові інтереси, які не суперечать закону і пов'язані з: 1) життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням (особисте страхування); 2) володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); 3) відшкодуванням шкоди, завданої страхувальником (страхування відповідальності).

До внесення змін Законом України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям ЦК України» ст. 4 Закону України «Про страхування» при тому самому змісті мала назву «Об'єкти страхування», що слугує яскравою ілюстрацією змішування цих понять [8]. Спроба визначення об'єкта договору страхування стосується лише окремих видів договорів та міститься у Типових формах договорів, затверджених Кабінетом Міністрів України. Так, у ст. 5 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [9] визначено, що об'єктом обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності є майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з відшкодуванням особою, цивільно-правова відповідальність якої застрахована, шкоди, заподіяної життю, здоров'ю, майну потерпілих внаслідок експлуатації забезпеченого транспортного засобу. Таке визначення об'єкта майже збігається з визначенням предмета договору страхування у п. 3 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про страхування». Тому закономірно постає питання щодо співвідношення понять «предмет договору страхування» та «об'єкт страхування».

В. М. Никифорак вважає, що поняття об'єкт та предмет, зокрема договору страхування відповідальності, не є тотожними. Під об'єктом страхування відповідальності слід розуміти законні майнові інтереси страхувальника, пов'язані з ризиком настання цивільно-правової відповідальності за ненавмисно завдану третім особам шкоду, а предметом договору страхування відповідальності виступає особливого роду послуга, яку страховик надає страхувальнику і яка полягає в прийнятті на страхування ризику в межах страхової суми [10, с. 55].

Об'єктом страхування, на думку Ю. Б. Фогельсона, є інтерес, причому, якщо об'єктом майнового страхування є майновий інтерес, то об'єктом особистого страхування – інтерес, пов'язаний з можливим заподіянням шкоди особистому нематеріальному благу застрахованої особи. Предметом же договору страхування є зобов'язання страховика виплатити певну грошову суму при настанні визначеної події. Інакше кажучи, предметом договору страхування є грошове зобов'язання [11, с. 5].

Проблема неоднозначного розуміння предмета та об'єкта пов'язана також зі складною юридичною природою договору. Як зазначає О. В. Дзера, договір у цивілістичній науці вживається у кількох правових значеннях: як правочин, як правовідношення, як підстава виникнення зобов'язання, як документ, а інколи – як саме зобов'язання [5, с. 39].

Розгляд цивільного правовідношення – це аналіз його основних елементів. Такими елементами є суб'єкти, зміст та об'єкт правовідношення. Як бачимо, у правовідношенні не прийнято виділяти предмет – лише об'єкт, і з цим цілковито погоджується сучасна теорія права [12, с. 105].

У доктрині під об'єктом правовідносин розуміють те, на що дані правовідносини спрямовані та здійснюють певний вплив. Як суспільний зв'язок між людьми, що встановлюється в результаті їх взаємодії, цивільні правовідносини опосередковують поведінку особи, тому в якості об'єкта цивільних правовідносин інколи розглядають поведінку його суб'єктів, що спрямована на різного роду матеріальні та нематеріальні блага [13, с. 85]. Тим не менш вітчизняні цивілісти однак у поглядах на об'єкт цивільних правовідносин, що ототожнюється з об'єктом цивільних прав, як на матеріальні та (або) нематеріальні блага, з приводу яких складаються цивільні правовідносини [14, с. 176].

Деякі цивілісти під об'єктом розуміють реальні предмети матеріального світу, продукти духовної творчості в об'єктивованій формі [15, с. 23]. У цьому сенсі, на думку Ю. П. Сторова, між поняттям предмета договору й поняттям об'єкта правовідношення за умови, що останнє не зводиться до прав та обов'язків, слід поставити знак рівності [16, с. 194–195].

М. М. Марченко визначає такі найбільш поширені підходи до визначення об'єкта правовідношення: 1) це матеріальні й духовні блага, наданням і використанням яких задовольняються інтереси управленої сторони правовідносин; 2) те, на що спрямоване правовідношення, або з приводу чого воно виникає; 3) це будь-які життєві явища, що обумовили виникнення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; 4) різноманітні мотиви та види поведінки людей, спрямовані на задоволення їх різноманітних життєвих потреб [17, с. 599–600].

О. Ф. Скакун вважає об'єктом правовідносин матеріальні й нематеріальні блага, щодо яких суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права та суб'єктивні юридичні обов'язки [18, с. 366]. Видається цілком слушним те, що О. Ф. Скакун певною мірою розмежовує об'єкт правовідносин та інтерес, який відноситься до матеріальних (загальних) передумов виникнення правовідносин, а не до об'єктів [18, с. 349–350].

О. С. Іоффе у своїй поглядах на об'єкт цивільних правовідносин еволюціонував від моністичної концепції, за якою об'єкт – це виключно поведінка осіб, до розмежування трьох видів об'єктів – юридичного, вольового та матеріального. Юридичним об'єктом цивільного зобов'язального правовідношення науковець визнає певну поведінку зобов'язаної особи. Під вольовим об'єктом можна розуміти волю окремих осіб як учасників правовідносин. Матеріальний зміст правовідношення складають ті суспільні відносини, які ним закріплюються [12, с. 230–231].

Таким чином, вищезазначене надає можливість зробити висновок, що при аналізі договору страхування слід розмежовувати його предмет та об'єкт правовідносин, які ним породжуються. До об'єктів страхових правовідносин можна віднести матеріальні та грошові цінності (майно, доходи, ризики підприємницької діяльності, цивільну відповідальність з приводу можливої шкоди), нематеріальні особисті блага людини – життя, здоров'я, працездатність, тобто ризик втрати сімейних доходів у зв'язку із втратою здоров'я або настанням смерті у період страхування.

При аналізі предмета договору страхування привертає до себе увагу та обставина, що законодавець взагалі не вживає поняття страхового інтересу, застосовуючи поняття майнові інтереси. Проте страховий інтерес займає важливе місце як категорія в системі страхових відносин. Загальновизнано, що за відсутності страхового інтересу відсутня і можливість настання або завдання шкоди (збитків), а в такому випадку страхування втрачає сенс.

Страховий інтерес – це законний майновий інтерес, що є в наявності у страхувальника щодо певного об'єкта страхування і є безпосередньою основою для визначення предмета договору страхування. Наявність страхового інтересу є необхідною умовою для формування страхового зобов'язання, оскільки визначає всі найважливіші його елементи: суб'єктивний склад, об'єкт, права й обов'язки суб'єктів, його виконання, відповідальність за невиконання або за неналежне виконання [19, с. 136].

У процесі історичного розвитку страхування спостерігалось різне тлумачення сутності страхового інтересу. Найбільш консервативним було трактування, згідно з яким страховий інтерес є притаманний винятково майновому страхуванню [20, с. 35]. Проте можливість визнання страхового інтересу в сфері особистого страхування абсолютно законна й обумовлена тим, що як майнове, так і особисте страхування об'єднує захисне (забезпечувальне) призначення страхування, що проявляється в задоволенні майнових потреб, які виникають у результаті обставин, що мають ознаки страхового випадку.

Висновки. Істотними умовами договору страхування слід вважати такі, що є необхідними та достатніми для закріплення домовленості сторін щодо встановлення взаємних прав та обов'язків з метою досягнення власного

інтересу. В основі такої домовленості є зобов'язання, яке є предметом договору, що опосередковує правовий зв'язок страховика та страхувальника з приводу об'єкта їх прав. Таким чином, предмет договору страхування зводиться не лише до майнового інтересу. Предмет договору, а точніше сказати, предмет зобов'язання, що випливає з договору, являє собою дії (або бездіяльність), які повинна вчинити зобов'язана сторона (або, відповідно, утриматися від їх здійснення). Страховий інтерес виступає різновидом майнового інтересу, тому його можна визначити як забезпечену страховим захистом майнову потребу особи, що є стороною у договорі страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільний кодекс України*: Прийнятий 16 січня 2003 року. – К.: Істина, 2003. – 368 с.
2. *Господарський кодекс України*. Офіційний текст. – К.: Кондор, 2004. – 208 с.
3. *Закон України «Про страхування»* від 7 березня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
4. *Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України*: в 4-х т. / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань; Акад. суддів України. – К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., – Т. 3: Договірні зобов'язання. Недоговірні зобов'язання. Спадкове право. – 2006. – С. 363 – 364.
5. *Договірне право України*. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О. В. Дзери, Н. С. Кузнецова та ін. За ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.
6. *Зазуляк І. І.* Істотні умови договору: теоретичний аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / І. І. Зазуляк; НДІ приватного права і підприємництва АПрН України. – Київ, 2009. – 17 с.
7. *Цивільне право*: навчальний посібник / За заг. ред. Р. О. Стефанчука. – К.: Наукова думка, 2004. – 448 с.
8. *Закон України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям ЦК України»* від 27 квітня 2007 року // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 108.
9. *Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»* від 1 липня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 1.
10. *Никифорак В. М.* Договір страхування відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2002. – 224 с.
11. *Фогельсон Ю. Б.* Договір страхування в російському громадянському праві: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03 / Ю. Б. Фогельсон. – М., 2005. – 387 с.
12. *Иоффе О. С., Шаргородский М. Д.* Вопросы теории права. – М.: Юрид. лит-ра, 1961. – 380 с.
13. *Гражданское право*. Учебник. Ч. 1; 3-е изд-е, перераб. и доп. / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М.: ПРОСПЕКТ, 1999. – 632 с.
14. *Харитонов С. О.* Цивільне право України. Підручник; вид. 2, перероб. і доп. / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. – К.: Істина, 2007. – 816 с.
15. *Агарков М. М.* Обязательство по советскому гражданскому праву. – М.: Юриздат, 1940. – С. 23.
16. *Егоров Ю. П.* Правовой режим сделок как средств индивидуального регулирования. – Новосибирск: Наука, 2004. – С. 194–195.
17. *Марченко М. Н.* Теория государства и права. Учебник. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. – 640 с.
18. *Скакун О. Ф.* Теория держави і права. Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консум, 2001. – 656 с.
19. *Горіславська І.* Специфіка договору страхування у сільському господарстві / І. Горіславська // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 136 – 137.
20. *Безсмертна Н.* Договір страхування в системі цивільно-правових договорів / Н. Безсмертна // Право України. – 2004. – № 3. – С. 35 – 37.

The scientific article describes the features of the object as one of the essential conditions of insurance contracts, by systematizing the views of scientists on the object of insurance contract.

В статті охарактеризовані особливості предмета як одного з суцесвенних умовий договорів страхування, осуцествлена систематизация взглядов ученых относительно предмета договора страхования.

РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ З ІНШИМИ ВИДАМИ ДОГОВОРІВ

Нечипоренко Н. С.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті аналізуються положення чинного законодавства, що регулює вантажні перевезення залізницею, а також інші договірні відносини, що виникають під час перевезення вантажів залізницею.

Ключові слова: договір перевезення вантажу, договір зберігання, договір підряду, договір оренди.